

Groeningen

voor natuur in en om de stad

IVN GRONINGEN/HAREN

Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid

jaargang 41 nr. 1

2017-1

- * Fotoservice
- * Alle grote merken
compact/reflex/digitaal
- * 80 Types verrekijkers
en telescopen op voorraad
- * Ook astronomische telescopen
- * Swift - Bynolyt - Zeiss
- * Swarovski-topdealer
- * *Vriend Stichting Het Groninger Landschap*

www.combigroningen.nl

ipkes **COMBI**
PHOTO-VIDEO

Poelestraat 19 - 9711 PG Groningen
Telefoon (050) 312 86 84

Yohân Bergsma
Meesterschilder

Meidoornlaan 3
9771 AN Sauwerd
tel. 050-5269734

www.ekoschilder.nl

OKER
Schildert natuurlijk

AGENDA 2016 / 2017

Zaterdag 4 maart	Vogelexcursie in het Mensingebos
Dinsdag 14 maart	Algemene Ledenvergadering
Donderdag 30 maart	Start Vogelcursus voor beginners
Zaterdag 15 april	Vogelexcursie naar het Lauwersmeergebied en Paesens/Moddergat
Zaterdag 22 april	Plantenexcursie Norgerholt Revisited
Zaterdag 29 april	Plantenruildag Werkgroep Wilde Planten Tuinkring
Zaterdag 20 mei	Vogelexcursie naar Dannemeer en Tetjehorn
Zaterdag 20 mei	Tuinexcursie naar Natuurtuin Munneke
Zaterdag 27 mei	Plantenexcursie Drentse Aa
Zaterdag 3 juni	Tuinexcursie de Cruydt Hoeck
Zaterdag 24 juni	Orchideeën-excursie Lauwersmeer
Woensdag 28 juni	bezoek aan de heemtuin in de Mauritsstraat

De meest actuele informatie t.a.v. de excursies, cursussen en overige activiteiten die het IVN Groningen-Haren organiseert, is te vinden op de website: www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren

Foto omslag: Pestvogel in de Begoniastraat, 2 december 2016.

Foto: Ana Buren.

- Centrale Verwarming
- Gas en Water
- Elektra

- Dak en Zinkwerken
- Sanitair
- Zonne-Energie

Technische Installaties

Rijksstraatweg 94 Haren
Kieler Bocht 39 Groningen
www.lanting-it.nl

☎ (050) 534 40 65
Fax (050) 534 37 57
e-mail: lanting@technonet.nl

NATUURVOEDINGSWINKEL
Tel. 050 - 541 15 15
De Wiershoek
www.beijum.nl/wiershoek

Volledig assortiment biologische voeding:

Brood (<i>ledere ochtend vers</i>)	Dieppon
Zuivel en kaas	Dranken
Groente en fruit	Koek en snoep
Vlees en vloe vervangers	Wijnen
Droogwaren	Lichaamsverzorging
IJs	Schoonmaakmiddelen Etc. etc.

Verkooppunt **ODIN** **Groente- & Fruit-abonnement**

Op de fiets: gelegen aan het (fiets)pad door Beijum, richting Zuidwoldo.
Per auto: afslag Beijum-Noord, bereikbaar via Ingang Onnemahoord, daarna links rechtaf.
Open: ma. 11.30-18.00 di, /m vr. 9.00-18.00 do. 9.00-20.00 za. 9.00-17.00 uur
Beijumerweg 20 (naast de schooltuinen).

Wij bezorgen ledere donderdag aan huis.
Faxnummer (050) 5792097

Inhoudsopgave

Agenda 2017	3
Van de voorzitter	6
Van de redactie	8
Oud IVN-papier op zolder	10
IVN Haren	18
Werkgroep Haren	19
Jaarverslag 2016 De Groeningen	20
De eenden van het Noorderplantsoen	21
Oproepen	28
Natuureducatie in de Begoniastraat	29
Boekennieuws	33
Sprookje	35
De klapekster	37
Aankondiging ALV	41
In 2016 een zwarte sternkolonie in De Onlanden!	42
Verslag workshop 'Leer zelf het weer voorspellen'	47
De Ruskeveense Plas	49
Kastanjeboom voorbij	55
Excursies en cursussen	59
Adressen en informatie	66

Van de voorzitter

Als IVN-afdeling staan we niet geïsoleerd. We nemen bijvoorbeeld deel aan het Steenbreekoverleg, dat mensen stimuleert de stenen en tegels in hun tuin te vervangen door groen. Breken met steen, is de boodschap. Er zijn filmpjes op OOG-TV *Tegels eruit, Tuin erin*, er komt een manifestatie in april 2017 bij de Immanuelkerk aan het Overwinningsplein, en een cursus Natuurrijk Tuinieren/ Tuinambassadeur. Samen met KNNV en NIVON organiseerden we in november over *Natuur in de Tuin* een avond in de Biotoop (Haren). Het was een leerzame avond, waarin Michiel Coesèl een presentatie hield over de diverse, creatieve manieren om tot een meer natuurrijke tuin te komen. Bijzonder was deze avond ook omdat we voor het eerst ook met het NIVON samenwerkten. Wat mij betreft blijft het niet bij die eerste keer.

Het Gronings Overleg Stadsnatuur bespreekt diverse ontwikkelingen in en om Groningen zoals de aanleg van fietspaden door Selwerd en Paddepoel (en de bomenkap die daarmee gepaard gaat), Stedelijke Ecologische Structuur, Faunavorzieningen bij de A28, Kardinge, Groene Stadswandelingen enz. Dit overleg wil voortaan minder achter de ontwikkelingen aanhobbelen en meer gericht op de toekomst, pro-actief en beleids-adviserend bezig zijn. Daarmee wordt het belang van dit overleg nog groter.

Als afdeling staan we de komende tijd voor een belangrijke uitdaging. Maar liefst dertig cursisten gingen in het nieuwe jaar 2017 van start binnen de nieuwe IVN-Natuurgidsenopleiding (NGO). Het is een intensieve, bijna twee jaar durende opleiding. Dat een dergelijke opleiding zoveel cursisten trekt laat zien dat veel mensen zich betrokken voelen bij de natuur. Zelf heb ik deze cursus gedaan van 2006-2008, met veel enthousiasme. Het is een brede opleiding waar je veel leert over de groei van het landschap, de bodemsoorten, flora en fauna, de maatschappelijke context, ecologie en didactiek. Een belangrijk onderdeel is ook het adoptieterrein dat je zelf mag kiezen en waarin je een jaar lang alles volgt wat er zingt, vliegt, groeit en bloeit. Daarnaast de afstudeeropdracht in de vorm van een educatief

product of een excursie. De variatie aan werkvormen en (gast)docenten maakt de NGO tot een boeiend geheel. Ik wens alle cursisten veel plezier binnen deze opleiding. Voor bestuur en werkgroepen is er nu de taak om stages te bieden en mentoren te leveren.

De afdeling is in 2016 gegroeid van 123 naar 160 leden. Een prachtig resultaat! Dat resultaat is mede te danken aan NGO-cursisten die IVN-lid werden. Ik hoop van harte dat de nieuwe leden ook de werkgroepen en het bestuur gaan versterken. De inspanningen die we nu leveren voor de NGO kunnen op die manier dubbel en dwars worden beloond.

Tenslotte: de ALV is op dinsdagavond 14 maart, deze keer niet in het Vinkhuys maar in de Biotoop (Haren). Noteer deze datum in je agenda! Niet alleen vanwege de ledenvergadering die tussen half acht en half negen plaatsvindt, maar ook vanwege de zeer interessante lezing daarna van Christophe Brochard, over libellen, in het bijzonder de groene glazenmaker en het voorkomen van deze zeldzame libel in en om Groningen.

Lammert Tiesinga
9 januari 2017

VAN DE REDACTIE

De afgelopen winterdagen heb ik mij beziggehouden met een speurtocht naar de ontstaansgeschiedenis van onze vereniging. Stapels oude verenigingsbladen, notulen van weleer en krantenarchieven doorgelezen. Kennisgemaakt met bestuursleden van het eerste uur en genoten van hun verhalen en anekdotes over toen. Het jeugdig elan, de betrokkenheid met de natuur en hun tomeloze energie spatten ervan af. Zij hebben onze vereniging opgericht, vormgegeven en tot bloei gebracht.

GIDSEN-INFO

Mijn bijzondere interesse betrof natuurlijk het verenigingsblad dat soms wel zeven keer per jaar verscheen. Dat heette aanvankelijk IVN-Nieuws Groningen, het mededelingenblaadje van de afdeling Groningen-Haren. Wegens de hoge kosten van het offset-

ten werd in 1981 een stencilmachine aangeschaft om zelf te kunnen stencilen. Vervolgens werd alles dan naar de al op leeftijd zijnde mevrouw Dekens gebracht, die jarenlang het nieten en vouwen onder haar hoede nam. Omdat er geen foto's afgedrukt konden worden moest iedere afbeelding worden getekend. Dit leverde prachtige illustraties op: nauwkeurige schetsen van planten en dieren, heel veel tekengrapjes en de Gidsen-Info waarbij de natuurgids stevast een pijp rookte.

Aan de sfeer in de afdeling bestaan veel goede herinneringen. Door de enorme aantallen activiteiten en natuurwandelingen kende iedereen elkaar. En dan de meerdaagse natuurkampen: slapen in een

IVN-NIEUWS GRONINGEN

4 jaargang no 6 dec. 1980

boerderij met de slaapzakken naast elkaar, overdag boompjes rooien, zingen, muziek, spelletjes.

Toch kwam daar later de klad in. In 1985 klaagt de voorzitter: "Het sociaal contact tussen de leden is - ondanks het bezit van eigen lokaliteiten - slecht ontwikkeld. De flessen wijn schimmelen in de werk-kast. IVN-huwelijken of vergelijkbare relaties zijn nooit gesloten. IVN'ers overwinteren niet dicht tegen elkaar zoals groepen winterkoninkjes plegen te doen; terwijl toch de meerderheid van het volkje uit twintigers en dertigers bestaat." De leden hadden zich teruggetrokken in hun werkgroepen.

Tijdens mijn queeste ontdekte ik in de krochten van archieven dat er heel vroeger een heuse IVN-afdeling Haren heeft bestaan. Deze hield zich voornamelijk bezig met natuurwandelingen. In 1977 is de afdeling Groningen hiermee gefuseerd. Een fusie overigens die niemand die ik sprak zich nog kon herinneren. Maar de (inofficiële) naamgeving IVN Groningen-Haren, die nog steeds in ere wordt gehouden, is daarvan de erfenis.

In deze Groeningen staan bijdragen met heel uiteenlopende interessante onderwerpen. De afdeling leeft! Inmiddels hebben we al een record van 160 leden. O je, die gaan straks allemaal kopij insturen!

Een tekeningetje in het IVN-Nieuws van 1979 maakt duidelijk dat de sores van een IVN-redactie van alle tijden zijn.

Veel leesplezier!
Ana Buren

OUD IVN-PAPIER OP ZOLDER

Op zolder heb ik een stuk of wat dozen die ik met elke verhuizing weer meesleep, maar verder met rust laat. Maar nu had ik daar mijn hoop op gevestigd, om mijn geheugen eens goed op te frissen. Ik dacht in die dozen een belangrijke bijdrage te vinden aan de geschiedschrijving van de inmiddels al weer veertigjarige IVN-afdeling Groningen, waarvan ik de eerste voorzitter was.

Ana vroeg me om daar iets over te schrijven, omdat ik de eerste voorzitter was. Al jaren houd ik me voor IVN Groningen zéér op de achtergrond (druk genoeg met mijn werk en met van alles in eigen dorp), maar dat heeft Sherlock Ana er niet van weerhouden me op te sporen. Opgewekt beloofde ik de zolder af te graven en omdat ik nooit wat weg gooi (hoogstens iets van mijn vrouw - en vice versa), verwachtte ik de volledige administratie met notulen en zo terug te vinden.

Mem Wedman

Helaas! De meest onnozele snippers papier lagen al die jaren op herontdekking te wachten; maar uitgerend de mappen van het IVN-bestuur zijn kennelijk toch bij een of andere verhuizing volkomen verdwenen. Zodoende kan ik hier geen gedegen en overzichtelijk verhaal vertellen. Je moet het maar doen met een paar herinneringen. Daar was die zolderopruiming wél goed voor, want ik kwam nog heel wat vergeten zaken tegen. Zo ongeveer alles van de eerste natuurgidsencursussen die we organiseerden. Statuten-in-wording met opmerkingen in de marge. Namenlijsten, adressen. Oude publicaties uit

de stencilmachine. En een enkel fotootje, vorige-eeuw-kwaliteit.

Ik kan in elk geval wel vertellen hoe afdeling Groningen tot leven kwam. Je moet weten: in de regio was het IVN al aanwezig, er was het IVN-district Groningen (met afdelingen als Bellingwedde en Grootegast), en een geweldig actieve Werkgroep van Kampstafleden (WvK). Met de onvergetelijke Mem Wedman als inspirator. Zij namen in 1975 het initiatief voor de allereerste natuurgidsencursus in Stad. Daar was ik als jong bioloogje een van de deelnemers. Han de Boer, vogelaar, plantenkenner, all-round

Han de Boer

veldbioloog, gaf die cursus toen zo'n beetje in zijn eentje. Een fijne leermeester. Hij hield ons voor altijd alle zintuigen open te houden, zodat je een geurende plant ook opmerkt als je op vogels uit bent. En hij maakte er een sport van overal kleine onderzoekjes te doen: je ziet verschillen en vraagt je af waar die door zouden kunnen komen.

Ik heb de examenvragen en wat cursusaantekeningen teruggevonden, de veelzijdigheid verrast me ook nu nog.

Die eerste cursus leverde een groep gidsen af die wel wat wilden gaan organiseren. En dat was ook ongeveer het enige dat ik samen met anderen enthousiast had geroepen. Voor de sluwe mensen van district en WvK (Mem c.s.) was dat voldoende: bij de diploma-uitreiking op 10 november 1976 werd ik tot mijn eigen stomme verbazing aangekondigd als 'de voorzitter van de nieuwe afdeling Groningen' en te verbluft om bedenkingen te uiten. Dat was ook niet nodig: we kregen ter plekke een groepje bij elkaar dat graag aan de slag wilde, dus de afdeling kon geboren worden.

Benny Langenkamp (met snor en baard) tijdens een natuurwerkkamp

Met dit groepje zijn we eraan begonnen. Hoe doe je dat? Gewoon: activiteiten bedenken met een blik op de kalender en zodoende een jaarprogramma opstellen. We verdeelden het van meet af aan over een aantal aandachtsgebieden, die later naadloos overgingen in werkgroepen. Allereerst een reeks natuurwandelingen. Cursussen organiseren, mede met het oog op de koudwatervrees van de verse ploeg natuurgidsen die graag nog wat nascholing wilde. Verder: samenwerken met de schoolbioloog. Publicaties uitwerken: boekjes van natuurgebieden. En ons laten zien op verschillende tentoonstellingen en evenementen. Toen we de eerste ideeën wat meer op een rijtje hadden gaf elk van de bestuursleden uitleg over zijn plannen, bij de eerste algemene ledenvergadering van de nieuwe afdeling op 3 februari 1977. Daarvan is nog een verslagje bewaard gebleven, voor in het depot van het Historisch IVN Museum.

Verslag van de eerste algemene vergadering van de afdeling Groningen van het I.V.N. op donderdag 3 februari 1977 om 8 uur in buurthuis “De Karre”.

Aanwezig: ± 60 mensen.

Op deze vergadering werd door de verschillende bestuursleden een uiteenzetting gegeven van hun ideeën m.b.t. hun functie. Hieronder volgt een opsomming daarvan.

Benny Langenkamp (voorzitter): In het gele foldertje (altijd verkrijgbaar bij de secretaris) staat de meeste informatie over het landelijk I.V.N.. De afdeling Groningen werd op 10 november opgericht naar aanleiding van de natuurgidsenkursus, georganiseerd door het distrikt.

Ad van Zalk: De heer de Vries, onze schoolbioloog, is degene waar Ad en de werkgroep contact mee onderhouden. Als voorbeelden voor activiteiten werden genoemd:

- Inventarisatie van parken
- Oprichten van jeugd natuurklubs
- Onderwijsmensen in redactie van schoolbladen
- Nestkastjes maken met 6^e klassers van het basisonderwijs.

Henk Wilkens: Henk merkte op dat de erg dure (door CRM gesubsidieerde) projekten vaak niet gebruikt worden. Deze groep wil nu de coördinatie op zich nemen en informatie geven aan de mensen, die met projekten bezig gaan. Verder ook het hulp verlenen bij excursies.

Ingrid Smit: Ingrid coördineert de nascholing van bv. natuurgidsen en nieuw te starten kursussen. Voorbeelden: seizoensinvloeden, insekten e.d.. Verder wil ze de hobby's van leden inventariseren en dan speciaal van de natuurgidsen i.v.m. de inzetbaarheid voor wandelingen en kursussen.

Hans Konneman: Hans heeft een lijst met natuurgidsen met specifieke hobby's en bij hem kunnen wandelingen aangevraagd worden. Ook draagt hij zorg voor de coördinatie van het uitzetten van natuurpaden.

Verder heeft de afdeling een stand op de tentoonstelling "Zon in 't groen" in de Martinihal. Daar zijn ook mensen voor nodig. Coördinator daarvoor is Benny Langenkamp.

Tijdens de pauze hebben zich mensen opgegeven die mee wilden werken. Hartelijk dank voor de getoonde interesse.

Na de pauze werd aan de formaliteit "Vaststelling definitief bestuur" voldaan, waarna we een honderdtal dia's over het Foch-teloërveen konden bekijken, gemaakt door de heer Venema.

Iedereen bedankt voor de komst en lid worden is bij Lineke mogelijk en informatie kun je bij Simon krijgen.

Lineke v.d.Velde (penningmeester)

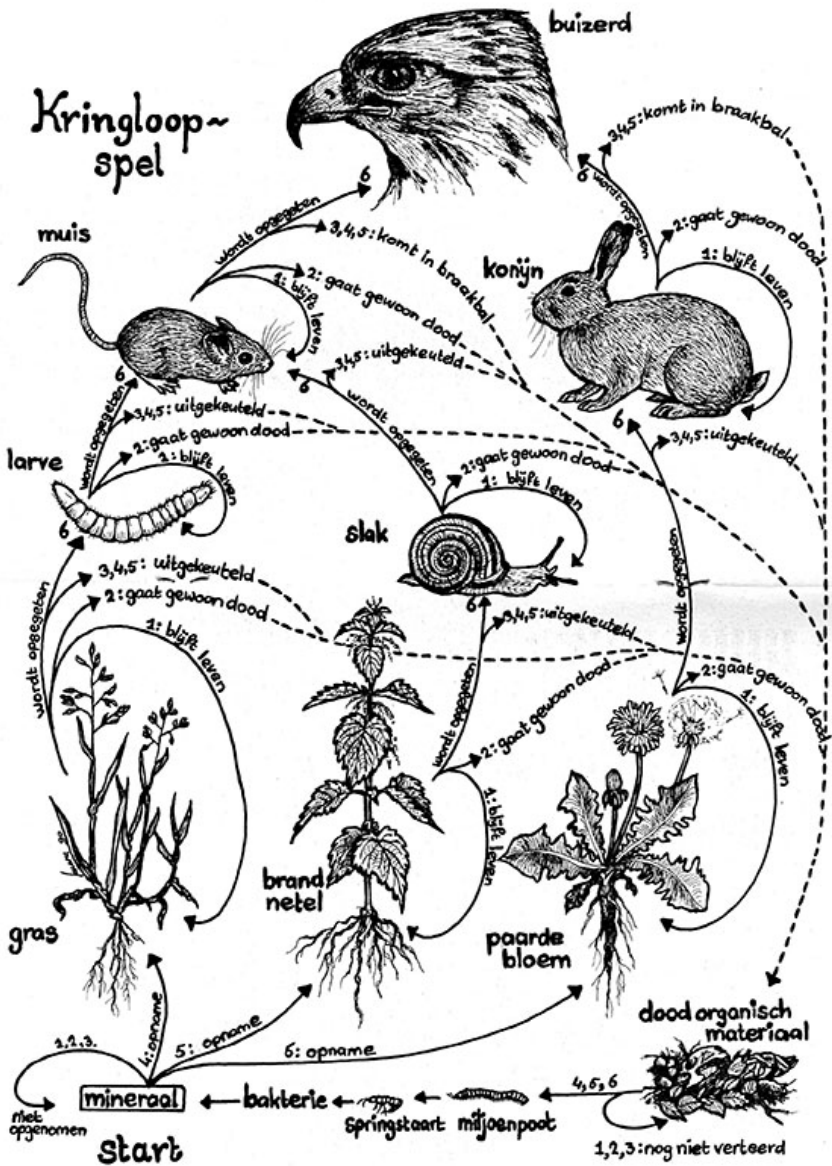
Simon Wiersma (secretaris)

Het ging wel lekker allemaal, dankzij het enthousiasme dat beginners vaak hebben en misschien mede dankzij een flinke dosis naïviteit. Logisch natuurlijk dat er dan ook wel eens iets niet helemaal gaat zoals je bedoeld had.

Zo liep de eerste paddenstoelenwandeling die we organiseerden een beetje anders dan verwacht. De nieuwe natuurgidsen durfden dit onderwerp nog niet aan, maar schoolbioloog De Jonge wou wel gids zijn. De enige gids. Zou dit thema wel publiek trekken? Bij een wandeling dat eerste jaar zag je gewoonlijk zo'n tien, vijftien mensen (en ook nog vooral mede-IVN'ers). Maar hier stonden ineens méér dan tachtig mensen! Een onafzienbare stoet die de gids volgde over de smalle bospaadjes, maar natuurlijk onmogelijk kon horen wat de gids te vertellen had. De rondleiding is nog wat gered doordat enkelen zich ter plekke als assistent-gids opwierpen (onder wie de heer Nienhuis, in volgende jaren zelf paddenstoelengids).

Een van mijn eigen eerste wandelingen was in Vosbergen voor een groep cliënten van het daar gevestigde Hoog Hullen. Ik kende het gebied niet heel goed en zag in alle enthousiasme kans de weg kwijt te raken - en hoort een gids niet juist de weg te wijzen? Geen nood, de groep kon het zelf wel vertellen.

De 'tentoonstellingsgroep' verzorgde elk jaar een stand op de tuinbeurs Zon in 't Groen. Tussen alle keurige perkjes en tuinmeubeltjes vielen wij als natuurclub behoorlijk op, met een stand die werd aangekleed als diorama, met opgezette dieren en zo (geleend van het natuurmuseum). Wat het ook goed deed: een groot bord met het 'kringloopspel'). Heel geschikt om met het publiek in gesprek te gaan en iets van onze 'boodschap' kwijt te kunnen. Een keer konden we een afgezaagde complete knotwilg op de kop tikken, die leek ons wel aardig als blikvanger in de stand. Maar heb je enig idee hoe afgrijselijk zwáár zo'n gevaarte is? Met man en macht en karretjes en zuchten en steunen is het gelukt - en het resultaat was prachtig.

Zo waren verschillende werkgroepen druk met hun plannen. We begrepen al snel dat 'alles' bespreken in het voltallig bestuur de snelheid niet ten goede komt. Werkgroepen gingen dus meer op eigen kracht doen, en we gingen werken met een klein dagelijks bestuur naast de periodieke coördinatieoverleggen. Dat sloot meteen aan bij de wat zakelijker kant van de afdelingsorganisatie. Elke IVN-afdeling kon wel profiteren van de landelijke organisatie (met voorzitter Piet Steltman, ken je die nog?), maar diende ook zijn eigen statuten en huishoudelijk reglement te krijgen (niet zo moeilijk, er was wel een voorbeeld beschikbaar). Aan de papieren kan ik zien dat we ons daar behoorlijk mee hebben beziggehouden, maar kennelijk pas zo'n twee jaar na onze oprichting. Organisatorisch draaide onze afdeling toen al lang en breed. Begrotingen en subsidies liepen toen al gesmeerd.

En toen waren inmiddels ook al anderen in het bestuur aangetreden (Erik de Ree, Anneke Boerema, Frans van Bussel), die misschien wel véél meer kunnen vertellen en documenteren over de geschiedenis van IVN Groningen. Voor de prehistorie van de afdeling (want: geen geschreven bronnen...) laat ik het hier maar bij.

En zelf weet ik nu weer wat er nog voor moois op zolder ligt: historische uitgaven van boekjes van het Sterrenbos, Stadspark, en veel materiaal van de gidsencursussen in de jaren tachtig.

Anloo, 30 december 2016

Benny Langenkamp

IVN afdeling Haren

IVN-afdeling Haren gaat samen met Groningen

De afd. Haren van het IVN, Instituut voor Natuurbeschermings-educatie, gaat samen met de kortgeleden opgerichte afdeling Groningen. Daartoe is onlangs door beide afdelingen besloten. In de Harener afdeling zaten ook al verscheidene leden uit Groningen, die bij de afwezigheid van een afdeling in Groningen zich bij Haren hebben aangesloten. De activiteiten, die in Haren plaats vonden, zullen overigens normaal worden voortgezet.

Deze bestonden de laatste tijd voornamelijk uit natuurwandelingen onder leiding van de voorzitter, de heer B. Seffinga. Begin april zullen nog verschillende formaliteiten worden afgerond, waarna de fusie tussen beide afdelingen officieel een feit zal zijn.

Het Harener bestuur heeft haar functies neergelegd. Het voorzitterschap werd bekleed door de heer B. Seffinga, secretaresse was mejuffrouw R. Elema en penningmeester, de heer H.W. van Ommen. Het nieuwe bestuur bestaat uit Ben Langenkamp, voorzitter, Lineke v/d Velde, penningmeester en Simon Wiersma, secretaris.

Nieuwsblad van het Noorden

14 april 1977

De voortrekker van de IVN-afdeling Haren is de in 1917 geboren Bouwe Seffinga geweest. Al in de veertiger jaren was hij als natuurwacht actief lid van de 'Bond van Natuurbeschermingswachten'.

Deze bond werd in 1960 omgevormd tot het I.V.N.

Bouwe Seffinga leidde als IVN-natuurgids in Haren en omstreken talloze natuurwandelingen die voor iedereen toegankelijk waren.

In 1977 fuseerde de IVN-afdeling Haren met de pas opgerichte IVN-afdeling Groningen. De Harener bestuursleden legden hun functies neer.

Bouwe Seffinga bleef ook nadien nog lange tijd actief als gids bij de IVN-natuurwandelingen.

WERKGROEP HAREN

De werkgroep heette voluit werkgroep Haren voor Natuurbehoud en Milieubeheer. De werkgroep is in 1971 opgericht onder leiding van de in 2013 overleden Thijs Duijm en telde ongeveer vijf leden. De toenmalige burgemeester van Ketwich Verschuur wilde weten wat voor vlees hij in de kuip had. We werden uitgenodigd op het gemeentehuis en één van de vragen was hoe groot onze achterban was. Hij nam genoegen met het antwoord dat de planten en dieren onze achterban vormden.

In 1972 werd de Wilde Plantenkring Haren opgericht, die was direct gekoppeld aan de werkgroep Haren voor Natuurbehoud en Milieubeheer.

Activiteiten uit de beginperiode behelsden te komen tot een ecologisch beheer van de bermen, dat wil zeggen minder frequent maaien, maar wel afvoeren van het materiaal. Uit een inventarisatie bleek dat de minst intensief gemaaide bermen de meeste plantensoorten bevatten. In een aantal bermen mochten we een experiment starten met verschillende maaifrequentie en wel/niet afvoeren van het maaisel. De Plantsoenendienst voerde de experimenten uit. Vooral het laten liggen van het maaisel zorgde voor een snelle verruiging. In die tijd was nog niets te veranderen aan het bermbeheer, maar dat is daarna wel verbeterd. De afgelopen jaren zijn de bermen overigens weer achteruitgegaan, doordat ze vaak zijn vergraven.

Een klein succes was dat de bouw van een woning bij de Witte Molen langs het Noord-Willemskanaal werd tegengehouden.

Op basis van een rapport van de NJN vonden we dat Appelbergen beter beheerd kon worden dan door Defensie gebeurde. Het gebied was in die tijd nog militair oefenterrein. De Eerst Aanwezend Ingenieur der Genie nodigde ons uit voor een gesprek. Hij vertelde dat we van alles konden voorstellen, maar dat Appelbergen in eerste instantie militair oefenterrein was. Inmiddels is het afgestoten en voert Staatsbosbeheer het beheer. Desondanks zijn soorten als

klokjesgentiaan en wolverlei verdwenen. Cantharellen verzamelen lukt ook niet meer: ze zijn weg.

Jan Bakker

24 oktober 2016

Noot van de redactie

De werkgroep Haren voor Natuurbehoud en Milieubeheer sloot zich in 1991 aan bij het IVN Groningen-Haren. In 2016 hief de werkgroep zich op wegens gebrek aan leden.

De Wilde Plantenkring Haren heeft zich in 2016 aangesloten bij het IVN Groningen-Haren onder de naam Wilde Planten Tuinkring.

Jaarverslag 2016 De Groeningen

Tot nog toe verscheen De Groeningen 4 x per jaar. Omdat de portokosten van verzending enorm zijn gestegen kwam het verzoek van het bestuur om de frequentie te minderen. Hier hebben wij, de redactie, natuurlijk gehoor aan gegeven. Voortaan gaat De Groeningen nog slechts 2 x per jaar verschijnen. Tussentijds zal er een digitale nieuwsbrief worden rondgestuurd. Als overgang waren er dit jaar dus nog maar drie uitgaven van De Groeningen.

Het winternummer omvatte 48 bladzijden boordevol interessante natuurinformatie, als vanouds mooi vormgegeven door Bert Holtkamp. Het lentenummer, niet minder boeiend, had slechts 44 bladzijden nodig om alle ingezonden kopij te behappen. De zomereditie was met 52 bladzijden de dikste ooit.

Voor de redactie is het steeds een grote klus om mensen te motiveren hun natuurkennis of -belevissen te delen in de vorm van kopij voor ons verenigingsblad. Die kennis en de verhalen zijn er, die liggen ahw voor het oprapen. Nu nog intypen en insturen, zodat Bert er weer een schitterende Groeningen van kan maken die alle porto-grenzen overschrijdt.

De eenden van het Noorderplantsoen

Het Noorderplantsoen is een kroonjuweel binnen het stedelijk groen. Een kroonjuweel, omdat natuurwaarden en cultuurwaarden in het plantsoen samenkomen. Dat maakt het plantsoen ook tot een spannend gebied, want natuur en cultuur staan in veel opzichten op gespannen voet met elkaar. Denk aan de enigszins strakke vormgeving volgens de Engelse landschapstijl, de recreatiedruk, het Noorderzonfestival... Het Noorderplantsoen heeft veel functies die voor Stadgers belangrijk zijn: voor beweging, gezelligheid, ontspanning en ook voor natuurbeleving. Eendjes voeren hoort ook bij de activiteiten in het plantsoen. Leuk voor kinderen en hun (groot)ouders. Voor kleine kinderen kan het een van de eerste vormen van natuurbeleving zijn. Maar hoe gaat het eigenlijk met de eenden?

De werkgroep Stadsecologie deed in 2016 in het Noorderplantsoen een onderzoek naar het broedsucces van eenden en de overlevingskans van eendenkuikens. Daarbij gaat het om gedomesticeerde wilde eenden en soepeenden/gekweekte eenden in allerlei mengvormen. De verschillende soorten trekken samen op, paren en hebben zich zodanig vermengd dat ze niet meer gescheiden kunnen worden bestudeerd. Vooral de vrouwtjes kunnen erg in uiterlijk verschillen.

Daardoor was het goed mogelijk de eenden en hun kuikens individueel te volgen. We doen hier beknopt verslag van het onderzoek. Het volledige rapport is in pdf via mail verkrijgbaar (la.tiesinga@gmail.com).

Aantallen eenden

Vanaf januari tot september 2016 zijn veel tellingen van eenden verricht. In de onderstaande tabel zijn de aantallen af te lezen.

Tabel: gemiddeld aantal eenden per maand, met uiterste waarden en verhouding m/v

Maand	aantal	Min/max	Verhouding % m/v	Aantal tellingen
januari	86.5	80/93	71/29	2
maart	73.5	73/74	75/25	2
april	52.4	39/64	75/25	14
mei	50.9	35/62	75/25	12
juni	64.1	53/74	71/29	9
juli	64.6	54/80	Geen onderscheid	3
augustus	77.6	73/81	Geen onderscheid	4

We zien vanaf het begin van het broedseizoen een geleidelijke afname in het waargenomen aantal eenden en vanaf juni weer een geleidelijke toename. Dit is verklaarbaar uit het feit dat met name de vrouwtjes zich tijdens het broeden verscholen houden en na het broeden weer tevoorschijn komen. In de loop van de maand juni werd het al steeds moeilijker de mannetjes van de vrouwtjes te onderscheiden. Ze nemen dan tijdelijk het uiterlijk van vrouwtjes aan en verliezen ook de krul in de staart. Daarom zijn vanaf juli de mannetjes en vrouwtjes niet meer apart geteld.

Broeden

De verdeling van mannetjes en vrouwtjes is scheef (zie tabel). Dat komt meer voor. Uit onderzoek van SOVON blijkt ook bij tafeleenden

eenzelfde verdeling tussen mannetjes en vrouwtjes te bestaan. In totaal hebben elf vrouwtjes kuikens voorgebracht, waarvan één twee legfels had. Tenminste één vrouwtje heeft gebroed zonder succes. In totaal hebben dus 12 vrouwtjes gebroed. Dat is volgens onze schatting ongeveer de helft van het totale aantal vrouwtjes. De vraag is dus wat de andere vrouwtjes hebben gedaan: hebben zij niet gebroed? Hebben ze wel eieren gelegd maar is het legsel in de ei-fase mislukt? Hebben de vrouwtjes wel kuikens gekregen maar waren die kuikens al weg voordat ze werden waargenomen?

Overlevingskans kuikens

In de maand juni werden het meest frequent nieuwe kuikens waargenomen. Mogelijk wachten de meeste vrouwtjes met broeden tot de begroeiing enige beschutting kan bieden. Mogelijk betreft het ook vervollegfels waarbij het eerste legsel is mislukt.

We hebben in totaal 73 kuikens waargenomen. Daarvan bleven uiteindelijk 4 in leven. Van de overige kuikens varieerde de duur van de overleving van 1 tot 18 dagen. Bij de eerste waarneming werd soms een klein aantal (1, 2 of 5) kuikens gezien. Het is mogelijk dat er dan al een aantal is gesneuveld, als ei of als kuiken. Met andere woorden: mogelijk zijn er meer dan 73 kuikens geweest. De overlevingskans van eendenkuikens in het plantsoen is dus maximaal 5% (4 van 73 kuikens). Dat is bijzonder laag. Waardoor komt dat?

In verreweg de meeste gevallen hebben we geen directe oorzaak kunnen waarnemen. Wat we wel zagen is dat alle kuikens tot het eind toe altijd een levendige en alerte indruk maakten; het is niet waarschijnlijk dat ziekte of ondervoeding een rol speelt.

Ondervoeding is mede onwaarschijnlijk gezien het grote voedselaanbod (m.n. brood) dat door bezoekers van het plantsoen wordt toegeworpen en ook door de kuikens wordt gegeten. Bij de kwaliteit van het voedselaanbod kunnen wel vraagtekens worden geplaatst. Hoe gezond is het voedselaanbod? Is het aanvullend of vervangt het de natuurlijke voeding in de vorm van planten, waterdierpjes en insecten?

Verstoring en predatie

Meest waarschijnlijk is dat predatie de directe oorzaak vormt van de geringe overlevingskans. We hebben enkele gevallen van daadwerkelijke predatie waargenomen. Predatoren die in het Noorderplantsoen aanwezig zijn, zijn met name blauwe reigers, katten, meeuwen (vooral de kleine mantelmeeuw), grote vissen en ratten (de bruine rat). Ook honden vinden we veel in het Noorderplantsoen. Honden lijken er meestal niet op uit te zijn om eenden te vangen. Ze gaan vooral achter de bal of de tak aan die door het baasje in het water is gegooid.

Toch hebben we ook gezien dat een hond een eend vastbeet en meenam. Ook waren er honden die eenden achtervolgden, maar zonder "succes". Honden kunnen in de vijver dus verstoring en als predator aanwezig zijn.

Ook meerkoeten en nijlganzen kunnen voor bedreiging of verstoring zorgen. Het komt voor dat meerkoeten of nijlganzen hun territorium verdedigen, vooral als zij zelf broeden of kuikens hebben. Overigens hebben we gezien dat eenden onderling ook flink ruzie kunnen maken en elkaar soms fysiek bedreigen.

Er is een grote *recreatiedruk* in het Noorderplantsoen, vooral op warme dagen. Behalve picknick en barbecue zijn er ook hardlopers en fitnessgroepjes. De verstoring door deze vorming van recreatie lijkt mee te vallen. Veel recreatie is rustig en vindt plaats op de paden en grasvelden. De eenden in of bij het water trekken zich daar weinig van aan. Versturend kan het zijn als er veel lawaai wordt gemaakt. Bijvoorbeeld door recreanten met harde muziek of bij de coaching van fitnessgroepjes vlak langs de vijver. Ernstige verstoring op die manier hebben we niet waargenomen.

Vanaf de opbouw van het Noorderzongefestival in augustus zagen we dat het totale aantal waargenomen eenden tijdelijk iets terugliep, maar zich nog tijdens het festival herstelde. Eenden verplaatsen zich naar rustigere delen in of nabij het plantsoen; ernstige verstoring door het festival is niet aangetoond.

Verbetermaatregelen

Aanbevelingen uit het onderzoek zijn er vooral op gericht de algehele ecologische kwaliteit te verbeteren en de eenden meer beschutting en ontsnappingskansen te bieden:

- Meer begroeiing langs het water, het riet gedurende een of meer jaren laten staan en afwisselend op plekken maaien en verversen.
- Zorg voor waterplanten in de vijvers. Waterplanten bevorderen de komst van insecten, ook op het water, en kuikens kunnen zich erin verstoppen.
- Ook langs vijvers (bloemrijk) gras laten groeien in plaats van steeds te maaien. Dit bevordert insecten en dekkingsmogelijkheid.

- Drijvende, begroeide eilandjes creëren in het water, bijvoorbeeld met gele lis, voor broedgelegenheid. Zoals bijvoorbeeld in Park Selwerd.
- Meer natuurvriendelijke oevers creëren, die het voor eenden en kuikens gemakkelijker maken afwisselend in het water en op land te gaan.
- Als het zwemmen van honden beperkt blijft tot één plek, en eenden die plek vermijden, kan de verstoring door honden beperkt blijven.

Behalve beschutting en meer ontsnappingsmogelijkheid bevorderen bovenstaande maatregelen de voedselvoorziening en gezondheid van de eenden. Ook andere soorten kunnen van deze maatregelen profiteren: vlinders, libellen, bijen, vogels en kikkers (die nu nog vrijwel ontbreken). De waterkwaliteit zou verbeterd kunnen worden door te baggeren en de stroming in het water te bevorderen.

Vervolg

Het voordeel van kleinschalig, situatiegebonden onderzoek is, dat de overlevingskans van kuikens vrij nauwkeurig kan worden vastgesteld en ook in relatie kan worden gebracht met de directe context. Nadeel is dat het onderzoek niet gemakkelijk tot meer algemeen geldende conclusies leidt. Meer onderzoek op het terrein van eenden in een stedelijke omgeving is dringend gewenst om tot een meer algemeen beeld te komen. Door middel van vervolgonderzoek wil de werkgroep Stadsecologie in 2017 opnieuw onderzoek doen in het Noorderplantsoen en bovendien in een ander stedelijk gebied, het Park Selwerd. Belangrijke vragen zijn dan of we in het Noorderplantsoen opnieuw tot dezelfde resultaten komen en of eenzelfde (geringe) overlevingskans van kuikens ook in de andere situatie (Selwerd) kan worden aangetroffen.

Woon je in de omgeving van het Noorderplantsoen of Park Selwerd en lijkt het je leuk om tijdens het broedseizoen mee te helpen aan dit onderzoek? Stuur dan even een mailtje! Zie ook onze oproep elders in deze Groeningen.

Lammert Tiesinga (la.tiesinga@gmail.com)

Foto's: Ana Buren

Oproep: help mee met onderzoek eenden!

De werkgroep Stadsecologie doet in 2017 onderzoek naar het broedsucces van eenden en de overlevingskans van eendenkui- kens in het **Noorderplantsoen en in Park Selwerd** (zie het artikel in deze Groeningen). We zijn op zoek naar IVN' ers (of anderen) die in de omgeving wonen en in de gelegenheid zijn om regelmatig door het Noorderplantsoen of Park Selwerd te lopen en op te letten of er nieuwe eendenkui-

kens zijn en hoeveel kuikens er nog zijn die eerder werden waar- genomen. Ook is het belangrijk om opvallende zaken (verstoring of predatie) te signaleren en aan ons door te geven. Nadere uitleg volgt t.z.t. als je je hebt opgegeven.

Lijkt het je leuk om mee te helpen? Geef je dan op door een e-mail te sturen naar Lammert Tiesinga: la.tiesinga@gmail.com

Oproep van de Werkgroep Wilde Planten Tuinkring

Op zondag 23 april is er de Plantjesmarkt in de Hortus Haren van 10.00-17.00 uur. We willen er graag een stand bemannen. Wie heeft zin?

Graag aanmelden bij Ernst Flentge,
e.w.flentge@freeler.nl / 050-5349131.

NATUUREDUCTIE IN DE BEGONIASTRAAT

Het is ieder jaar weer hoopvol afwachten: dóen ze het, of doen ze het niet? Vrijwel ieder najaar worden in het noorden van Nederland wel enkele pestvogels gezien. Maar zal het een invasie worden? Grote groepen die zich op onze besdragende struiken gaan storten?

Jawel! In november 2016 landen ze in Groningen en omstreken. 53 exemplaren aan de A7 bij Hoogkerk, 30 in Corpus Den Hoorn en tenslotte 39 in de binnenstad, in de bloemenbuurt.

Waar pestvogels zijn, zijn fotografen. Ook nu zijn ze er weer in grote getale op afgekomen. Ze staan opgesteld aan het begin van de Begoniastraat in de Oosterparkwijk, hun enorme toeters

gericht op een besseboom voor de Simon van Hasseltschool. Ongeveer ieder half uur landden de vogels met hun hemelse belletjes rinkelend in de boom, steevast gevolgd door het mitrailleurvuur van camera's in burst modus. Ze trekken zich er niet veel van aan.

“Waar staan jullie naar te kijken?”

Fietsers stappen af en voetgangers blijven staan. Ze kijken nieuwsgierig naar de boom waarnaar al die lenzen wijzen.

We leggen geduldig uit dat we wachten op de pestvogels. Schitterende vogels uit Scandinavië en Siberië, die soms, als daar onvoldoende voedsel is, in het najaar of de winter naar onze contreien afzakken om zich te goed te doen aan onze (sier)appeltjes of bessen.

Het leukst is natuurlijk als er dan net zo'n groep in de boom landt, zodat het publiek zich kan vergapen aan de kleurenpracht, de malle kuiven en de acrobatiek waarmee ze de lekkerste bes uitkiezen.

Als er even geen pestvogels zijn laten we ze zien op de display van de camera.

"Oh! Ah! Geweldig! Kan je ook zien of het mannen of vrouwen zijn?"

Jawel. De man heeft een duidelijker afscheiding van de keelvlak dan de vrouw en een bredere gele staartband. Op de vleugels heeft hij opvallender rode 'lakplaatjes' en zijn kuif is imposanter dan die van de vrouw.

Ze mogen wel even een verrekijker lenen als de vogels weer verschijnen.

Wekenlang vereren de pestvogels de bessenboom in de Begoniastraat met hun bezoek. Wekenlang staan dus ook de fotografen er op wacht, met elkaar koutend over van alles. Er zijn telkens weer nieuwe passanten aan wie geduldig uitleg wordt gegeven.

"Zit ie daar? Ik zie daar geloof ik een nest zitten!"

Maar dat kan natuurlijk niet leggen we uit, want ze broeden in mei-juni in de Russische taiga en de bossen van de Scandinavische landen.

De zon schijnt en de lucht is blauw. De pestvogels zitten buiten het bereik van onze lenzen even verderop in de toppen van hoge bomen. Het is lekker warm herfstweer waardoor de insecten weer actief worden. De pestvogels hebben alleen belangstelling voor de insecten en laten ons urenlang in de Begoniastraat voor joker staan voordat ze zich weer aan de bessen te goed willen doen. Een zwarte kat loopt heen en weer. Een sperwer is op jacht. Een enkele keer landt hij zelfs in de bessenboom. Dan kan je net zo goed je spullen pakken en naar huis gaan.

Zo langzamerhand raken we al aardig vertrouwd met de buurtbewoners. De meesten vinden al die aandacht leuk en zijn trots op hun pestvogels. Bij de dame op de hoek krijg ik een kopje koffie met een speculaasje. Maar er zijn er ook die hun buik vol hebben van al dat fotografenvolk voor hun deur. Twee buurmannen werpen steeds boze blikken in onze richting en er vallen wel eens harde woorden. Gelukkig is een van de fotografen geboren en getogen in de Oosterparkwijk. Hij maakt met hen een praatje over vroegere tijden en over Piet Dop, de schillenboer.

Na 3 weken zon slaat het weer om. De pestvogels vertonen zich alleen nog in tegenlicht, fotografisch oninteressant. Ik sta er in mijn eentje en probeer spijtig mijn laatste plaatjes te schieten, want ze zijn toch zo mooi. De 'boze mannen' lopen mijn kant op, naar de vuilcontainer, waar ik hen aanspreek. Ja, het is ook strontvervelend als er wekenlang hordes mensen voor je raam staan en de trottoirs blokkeren. Hoe meer begrip ik opbreng voor hun onvrede, hoe verzoenender zij zich uiten. "Ach, het is leven en laten leven mevrouw. Ieder zijn hobby."

Ik probeer nog wat natuureducatie aan hen te slijten, maar daar hebben ze geen oren naar. Zij weten zelf best wel wat van vogels, geleerd van Toon Hermans. En in no time staan we luidkeels "*roepie, roepie*" te roepen, en "*poelifinario!*", schaterend van het lachen. Voetgangers stoppen en vragen wat we aan het doen zijn.

Het weer blijft somber en grijs. De fotografen houden het voor gezien. En met de fotografen zijn ook de pestvogels vertrokken.

Ana Buren

BOEKENNIEUWS

Stichting Steunfonds Natuur- en Milieueducatie

NU OOK BIJ HET BOEKENFONDS

Sinds kort zijn ook de uitgaven van Uitgeverij Roodbont met korting voor IVN-leden te krijgen via het boekenfonds, zoals

Jan Bokhorst: **Bodem onder het Landschap**. Het boek verklaart de grote verscheidenheid in natuur en landbouwgebruik aan de hand van de bodem. Prijs €24,95/ €22,50 voor leden IVN.

Jan Nijman: **Veldgids voor het platteland**. Wat zijn dat voor gele bloemen op die akker? Welk koeienras graast daar in de wei? Wanneer wordt eigenlijk het graan of de maïs geoogst? Dit boekje geeft het antwoord. Prijs €9,95/ €8,95 voor leden IVN.

NIEUWE UITGAVEN

Onlangs is het langverwachte tweede deel verschenen van de **Veldgids Paddenstoelen**. Auteurs zijn Nico Dam en Thomas Kuyper. In deel I werden al de plaatjeszwammen en boleten behandeld. Deel II behandelt vrijwel alle overige groepen van paddenstoelen: onder meer de gaatjeszwammen, stekelzwammen, trilzwammen, korstzwammen, knots- en koraalzwammen, kernzwammen, bekerzwammen en buikzwammen. Met uitgebreide determinatiesleutels.

De prijs is €39,95 per deel, voor leden IVN €35,95.

Frank Berends: **Wilde Apen**. Over (de toekomst van) de natuurbescherming in Nederland. €9,95/€8,95 voor leden IVN

ANWB Vogelgids, nieuwste editie. Prijs €32,99/ €29,70 voor leden IVN.

Norbert Peeters: **Botanische revolutie** - De plantenleer van Charles Darwin. Prijs €24,95/ €22,50 voor leden IVN.

Lars Gejl: **Steltlopers van Europa** – biologie, herkenning verspreiding. Eerste Nederlandstalige handboek, dat alle 82 Europese soorten steltlopers beschrijft. Deze uitgave behandelt 44 algemeen voorkomende broed- en trekvogels en 38 zeldzamere Noord-Amerikaanse en Aziatische dwaalgasten.

Bevat detailfoto's en complete soortbeschrijvingen, aangevuld met beeldoverzichten, waarbij de soorten met elkaar vergeleken worden, silhouetten en vogelgeluiden. Prijs €44,95/€39,75 voor leden IVN.

AANBIEDINGEN

Lumeij, Jonkers, Karelse: **Beter één vogel in de hand ...** - vogelvangst, valkerij en eieren zoeken in ambacht, cultuurhistorie, natuurbescherming en wetenschap. Prijs €14,95/ leden IVN €13,50.

Boekjes uit de serie 'In Beeld' nog vele titels verkrijgbaar. €2,99 per stuk.

LAATSTE EXEMPLAREN

Lafranchis: **Dagvlinders van Europa**. Prijs €24,95/ €19,90 voor leden IVN.

BESTELLEN

Voor bestellingen en vragen: Saskia van der Burg, Eyssoniusstraat 28, 9714BS Groningen, tel. 050-5799631, e-mail SteunfondsNME@hotmail.com

SPROOKJE

Vanmiddag had ik tijd en zin om nog even een rondje Onlanden te doen op de fiets. Op de Zanddijk, richting de brug over het Eelderdiep gefietst, meende ik al een roerdomp te zien. De vogel landde in het riet. Vlakbij lagen wintertalingen en slobbeenden op het ijs naast een groot wak.

Aangekomen op de brug hield ik de landingsplek van de roerdomp in de gaten en, ja hoor, het duurde niet lang of de vogel steeg weer op en vloog zo'n 70 meter naar mij toe. Ik zag hem daarna al snel staan in de begroeiing. Een beetje in paalhouding.

Het duurde niet lang of een grote zilverreiger vloog naar diezelfde plek. De roerdomp vloog weer op en verdween een stuk verderop achter een pitruspol.

De roerdomp was niet de enige visliefhebber die te zien was. Ook vloog er regelmatig een ijsvogel in de buurt van de brug. Die kon z'n draai niet goed vinden, zo leek het. Nu eens zat hij in een klein struikje, dan weer op een rietsigaar, om vervolgens in een berkenboompje te landen. Steeds wel mooi in het zicht.

Ik besloot verder te fietsen via de Drentsedijk, de Noorddijk, de Woudrustlaan en de Zanddijk, om daar af te slaan naar de Weeringse-

dijk, richting de stuw aldaar. Dankzij de stuw lag nog een deel van het water open.

Er voltrok zich een mooi schouwspel. Ik had al een waterral gehoord vlakbij in het riet. Toen ik de oever afspeurde zag ik ineens een waterral staan in de zon. De kleuren waren schitterend te zien. Mede dankzij mijn Swarovski verrekijker, dat moet gezegd. Ik ging behoorlijk uit m'n dak en kon de waarneming gelukkig delen met een passant.

Tja, en dan de tweede roerdomp van vanmiddag. Net voor de stuw zag ik hem ineens uit het riet stappen om glibberend op het ijs mijn kant op komen. De vogel ging al gauw in paalhouding staan om iets later geheel weer in het riet op te gaan. En dan de tweede ijsvogel. Die zat ineens pontificaal op de stuw, om even later vanaf een riet-sigaar te gaan vissen nabij de peilbuis voor de stuw. Toen de ijsvogel verdween kwam iets later vlak voor de brug een tweede waterral te voorschijn. Een merkwaardig klein exemplaar deze keer. Waarschijnlijk oogde de vogel door de kou zo klein. Hij schoof over een stukje ijs om weer in het riet te verdwijnen en direct daarna het water over te steken richting de eerste ral. Die was inmiddels verdwenen. De kleine ging nu ook op de overgang van land naar ijs in de zon staan en liet zich dus ook weer heel mooi bekijken.

De ijsvogel was inmiddels ook weer verschenen en vloog onder de brug door om aan de andere kant weer op een rietsigaar te gaan staan. Toen vloog hij verder weg en was het sprookje uit.

Harry Westerhuis
5 december 2016

De Klapekster

In het weekend van 16 t/m 19 december jl. heb ik voor het eerst meegedaan aan de klapekstertelling. Ik heb 2 gebieden geclaimd bij Sovon: Noordsche veld bij Peest en Broekenweering in De Onlanden. In Noordsche veld had ik op 16 oktober en 5 december al een klapekster gezien. Ik ging er vanuit dat dit vast een 'overwinterende' klapekster was, en ja hoor, dat bleek te kloppen, hij zat er nog! In Broekenweering was geen klapekster te vinden, ik heb alle struikjes afgespeurd. En op waarneming.nl zag ik dat er in De Onlanden dit seizoen ook nog geen klapekster was waargenomen. Eerdere jaren

soms wel, maar ook dan niet in Broekenweering. De kans op een klapekster in dit gebied is dus heel klein. Maar in februari moet ik nogmaals een weekend tellen. Wie weet, heb ik dan meer geluk!

Zo bezig zijnde met het uitkijken naar de klapekster dacht ik: wat weet ik eigenlijk van deze vogel? Hij behoort tot de familie van de klauwieren. Er zijn verschillende soorten klapeksters: kleine, grote, zuidelijke, die alle best veel op elkaar lijken, maar in Nederland komt alleen de 'grote' klapekster voor. Hij heeft een grijs met zwart en wit verenkleed en een stevige snavel. Hij wordt in trekperiodes op diverse plekken waargenomen en een aantal overwintert in Nederland. De vogel houdt van 'open' gebied met verspreid staande bomen/struiken, waar hij vanuit een hoog punt de omgeving kan afspeuren naar voedsel. In het Duits heet ie 'Raubwürger'. Waarschijnlijk omdat hij zijn prooi - muizen, vogeltjes, insecten? - graag op een doorn spiest, zodat ie er makkelijk van kan eten en een stuk 'als appeltje voor de dorst' kan bewaren! Nou, dat is het wel zo ongeveer wat ik ervan weet.

Maar zijn mannen en vrouwen gelijk? Waar broeden deze vogels? In welke streek en hoe? Is het een holenbroeder of maakt ie net als een ekster een mooi nest met 'overkapping'? Hoe is de taakverdeling tussen man en vrouw? Helpt hij met voeren van de jongen?

Ik begin op mijn vogelapp, maar pak al gauw de Vogelgids van Europa (ANWB) erbij. Ik richt mij verder alleen op de 'grote' klapekster anders wordt het een té uitgebreid verhaal.

Het verenkleed: grijs met zwart en wit klopt, maar kenmerkend is het zwarte masker en de witte vleugelstreep die vooral opvalt als hij vliegt. Zittend is het een witte vlek op de handpennen. Man en vrouw zijn gelijk, maar het vrouwtje is iets minder duidelijk getekend. Hij wipt en zwaait met z'n staart als ie zit, net zoals een grauwe klauwier dat doet. Hij is behoorlijk agressief tegenover indringers in zijn territorium, zelfs tegen grotere roofvogels. Een pittige vogel dus!

In een groot deel van Midden- en Noord-Europa is ie het gehele jaar vrij schaars en verspreid voorkomend, maar niet in bijv. Engeland en ook in Nederland komt hij alleen in de winter voor. Hij broedt bij onze burens in Duitsland en verder naar het oosten. Hij broedt ook in Scandinavië en Rusland, maar daar trekt hij in de winter weer weg.

In 1950 broedden er nog vele tientallen paren in Nederland, maar als gevolg van verdergaande verbossing en vergrassing en een flinke toename van recreatie zijn de aantallen langzaam afgenomen. In 1999 vond het laatste zekere broedgeval plaats.

Sindsdien is hij bij ons een wintergast, van oktober tot eind maart/begin april aanwezig.

Hij broedt in heidevelden, hoogvenen en andere vergelijkbare open gebieden met verspreide bomen en struiken. In de winter ook in andere habitats, maar altijd nabij open plaatsen met voldoende uitkijkposten.

De klapekster broedt tussen april en juni. Het vrouwtje legt 5-7 witte eieren met grote bruine vlekken. Het nest - een relatief grote kom - bevindt zich meestal hoog in een boom of struik. Het vrouwtje broedt in 14-18 dagen de eieren uit, daarna helpt het mannetje met het voeren van de jongen. De jongen verlaten het nest als ze 19-20 dagen oud zijn. De vogel heeft één legsel per jaar.

Het voedsel van de klapekster bestaat uit kleine zoogdieren, vogels, hagedissen en grote insecten. Zijn territorium bestaat uit een gebied van ongeveer 3 km doorsnee.

Het geluid van de vogel wordt door de vogelapp omschreven als: roep 'sjek' en 'truu', zang zacht met krassende en luidere fluitende tonen. De ANWB-gids heeft het over: roep een langgerekte triller 'prrih', zang zacht en eenvoudig, met metalige of piepende dubbele noot of diverse korte noten. Mijn geluid op CD van Jean C. Roché wordt qua roep het beste door de ANWB omschreven, de zang is best mooi en klinkt voor mij als 'heel fluitende tonen' (app).

Deze wintertellingen – bedoeld om het aantal overwinteraars in ons land te becijferen – vinden sinds 2007/08 plaats, maar het blijkt nog knap lastig om hier een wetenschappelijk verantwoorde trend uit te halen. De aantallen zijn beperkt: tussen de 200 en 350. Ze vertonen opmerkelijke fluctuaties per winter. Na een eerdere afname nemen ze de laatste jaren weer toe. Waar dat mee heeft te maken is niet duidelijk (zie *Limosa*).

Als je nu door het lezen van dit verhaal de klapekster zelf graag wilt waarnemen, dan kan je het beste met een telescoop gewapend naar de Oost-/Onnerpolder of Harkstede-roeibaan/Groningen-Meerstad gaan. In deze gebieden zijn o.a. overwinterende klapeksters waargenomen. En natuurlijk iets verder weg naar het Noordsche veld, een prachtig heidegebied, daar zit ie dus ook. Kijk voor exacte locaties op waarneming.nl.

Willy Sjaarda

Foto's: Klaas Heeres

Bronnen: ANWB Vogelgids van Europa laatste herziene editie 2012; ANWB natuurgids Vogels van Europa, uitgeverij Tirion BV, Baarn 2000; Handboek Vogels van Nederland, uitgeverij KNNV Zeist 2011; Sovon website; app: Vogels van Europa Naturalis Biodiversity Center; *Limosa* 88.1 2015.

Aankondiging: Algemene Ledenvergadering

Dinsdagavond 14 maart 2017

Aanvang: 19.30 uur

Plaats: De Biotoop, Kerklaan 30 te Haren (naast de Hortus). De Biotoop bevindt zich in vleugel F van het voormalig Biologisch Centrum van de Rijksuniversiteit Groningen.

Spreker: Christophe Brochard over libellen/de groene glazenmaker in en rond Groningen

Op de agenda van de ALV staan de jaarverslagen van bestuur en werkgroepen, en de financiën.

In de pauze (omstreeks 20.15 uur) is er boekverkoop door Saskia van der Burg (Steunfonds NME).

Na de pauze houdt Christophe Brochard een lezing (gezamenlijk met KNNV) over de ontwikkeling van libellenlarven en het voorkomen van de groene glazenmaker in en rondom Groningen. Christophe Brochard is expert op dit gebied (ook als natuurfotograaf) en bovendien een zeer boeiend verteller!

Ook donateurs zijn welkom!

Meer nieuws en stukken voor de ALV volgen in februari, via e-mail of per post.

In 2016 een zwarte sternkolonie in De Onlanden!

Sinds begin vorige eeuw is in Nederland het aantal broedparen van de zwarte stern dramatisch gedaald. In de uitgave 'Vogels van Groeningen' van E.J. Boekema et al. uit 1983 wordt een kort overzicht gegeven van de teloorgang van de zwarte stern in de provincie Groeningen. In en rond het Gorechtgebied waren sternkolonies aanwezig in de Wolddelen, het Friescheveen en het Elsburger Onland. In de Tolberterpetten broedden voor 1970 nog enkele paren. Er zijn geen vroege gegevens bekend van de Eelder-en Peizermaden, maar het is zeer waarschijnlijk dat er toentertijd in de beekdalmoerassen van het Peizer- en Eelderdiep ook zwarte sterns gebroed hebben. De sterns nestelden in vennen, moerassen, in beekdalen en in het laagveen. Sinds het begin van de vorige eeuw zijn afname van voedselbeschikbaarheid, het areaal moeras, de eutrofiëring, de verzuring en het verdwijnen van nestgelegenheid (krabbenscheervegetaties) belangrijke oorzaken van de teruggang. Daarbij heeft de verdroging van het landschap door verlaging van het waterpeil, ten behoeve van de landbouw, desastreus uitgedaakt voor de broedbiotoop van de zwarte stern.

Door de toename van de neerslag in Nederland zijn er nieuwe inzichten in het waterbeheer ontstaan. Vasthouden, bergen en afvoeren van het water is nu leidend voor de waterschappen. De inrichting van waterbergingsgebieden in combinatie met moerasnatuur is het positieve resultaat. In 2011 zijn door het waterschap Noorderzijlvest en de provincie Drenthe de Eelder-en Peizermaden opgeleverd als waterberging De Onlanden. Het oostelijk deel van de berging heeft sinds dat jaar een groot verschil in zomer- en winterpeil van zeker 20-50 cm water. Deze fluctuatie wordt veroorzaakt door (de vaste stuw in) het Eelderdiep. Er ontstond in de afgelopen jaren in de gebieden Peizerweering en Eeldermeden een dynamische moerasbiotoop met een grote ecologische rijkdom.

Met de (halfopen) vegetatie van riet, pitrus, grote lisdodde, knikkend tandzaadvelden is een pionier plantengemeenschap ontstaan (afb.1).

Afb 1. Moerasbiotoop langs het Eelderdiep in De Onlanden.

Kenmerkend voor deze gemeenschap is dat de vegetatie in het winterhalfjaar grotendeels afsterft. In combinatie met de tussenliggende modderplaten, bijna droog in de zomer en ondergelopen in de winter, is dit gebied voor typische moerasvogels een zeer geschikte habitat. Roerdomp en enkele rallensoorten zijn hier inmiddels vaste broedvogels. (www.natuurindeonlanden.nl).

Dat van de moerassterns de zwarte stern hier ook zou kunnen broeden lag voor de hand. Dit jaar was het zover. De zwarte stern was met een kleine kolonie (ZS in afb. 2.) neergestreken in de moerasvegetatie in de Eeldermeden, vlak ten zuiden van de brug over het Eelderdiep in de Zanddijk.

Afb. 2. Overzicht foerageergebieden rond de zwarte sternkolonie ZS.
KK=kokmeeuwkolonie.

Om de zwarte stern ook in de komende jaren in het Eelderdiep beekdal succesvol te laten broeden is het zinvol te weten of de habitat in De Onlanden de stern voldoende in staat stelt om de jongen groot te brengen. Inzicht in de keuzes van prooien en foerageergebieden zijn van belang voor het al of niet uitvoeren van (aanvullende) beheersmaatregelen in het gebied.

De nesten van de zwarte stern lagen op de modderplaten tussen de pitrus-en rietpollen. Vanuit de Zanddijk was het niet mogelijk precies de nestlocaties vast te stellen. In De Onlanden spelen de krabbenscheervelden nog geen rol als nestgelegenheid omdat deze nog zeer dicht begroeid zijn. De zwarte stern maakt pas gebruik van krabbenscheervelden als na verloop van jaren, door aanspoelsel van plantenresten tussen de krabbenscheer, open plekken in het plantendek zijn ontstaan.

*Afb. 3. Zwarte stern met gevangen baars,
foto: Anne van der Zijpp.*

De aanwezigheid van de grote kokmeeuwkolonie (afb. 2, KK) ten zuiden van de sternkolonie speelt zeker een rol. Sterns en kokmeeuwen trekken gezamenlijk op om roofvogels en andere indringers zoals reigers en roerdompen te verjagen. Meerdere keren heb ik echter ook waargenomen dat een kokmeeuw een proovis van een stern probeerde te ontfutselen. Dit lukte echter geen enkele keer, omdat de stern met zijn karakteristieke verticale spiraalvlucht de kokmeeuw te vlug af was.

Met in totaal 36 ochtend- en avondwaarnemingsessies heb ik van 6 tot 28 juli met behulp van een kijker 8x42 en een telescoop (20-60x) gekeken naar de prooivangsten en vangstplekken in het gebied rond de kolonie. Op twee locaties, de Zanddijk en de Drentsedijk, zijn de waarnemingen verricht. In de periode van 6-13 juli werden de kuikens gevoerd met kleine waterroofkever(larven), ruggenzwemmers en duikerwantsen. De kleine insecten(larven) kwamen uit de directe plasdrasomgeving van de kolonie. Er zijn daar ook duidelijk herkenbare waterroofkevers gevangen (fig.4).

Afb. 4. Zwarte waterroofkever.

In de periode van 14-19 juli werden er steeds grotere prooien aan de jongen aangeboden, zoals grotere waterroofkever(larven), kleine vissen en voor zeker 45% kikkerlarven. Gaandeweg werden deze prooien uit andere delen van De Onlanden gehaald. Zo zijn de kikkerlarven bijna allemaal in sloten in de veenweiden van de Weeringsbroeken gevangen, tot ongeveer 500

meter ten westen van de kolonie. De kleinere vissen kwamen ook uit deze sloten, maar op het laatst werden er steeds grotere vissen uit het Eelderdiep opgedoken.

De grote omslag kwam in de periode van 19-28 juli. Toen bestond het vangstmenu voor bijna 100% uit tot ongeveer 8 cm grote vissen (afb. 3). De kalk en andere mineralen in een vis zijn een voorwaarde voor het succesvol opgroeien van een sternkuiken.

In totaal heb ik 264 prooivangsten kunnen vastleggen. De kleine prooien heb ik niet kunnen determineren.

In de laatste twee weken van hun verblijf zaten de meeste kuikens op de plompenbladen en stronken in het Eelderdiep. De ouders kwamen luid roepend, laag en snel over de oevervegetatie aangevlogen en boden een prooi vaak vliegenvlug aan. De grotere prooien werden zelfs vanaf een hoogte tot een halve meter boven het jong los gelaten.

Tot 28 juli verbleef de laatste sternfamilie in de kolonie. Ik schat dat er uiteindelijk 7 paren vertrokken zijn, met minimaal 2 jongen per paar. Dat is een uitstekend broedsucces en het bewijs dat gedurende de broedtijd van de zwarte stern in de habitat van De Onlanden voldoende biomassa en biodiversiteit aanwezig zijn om sternkuikens groot te brengen. De stern is zeer trouw aan zijn broedplaats en kan wel tot 15 jaar in hetzelfde gebied broeden. Als de moerasbiotoop in De Onlanden behouden blijft, kan het gebied aan de zwarte stern weer een vaste plaats bieden als broedvogel.

*René Dantuma,
Eelderwolde. Vrijwilliger bij Natuurmonumenten.*

Verslag Natuurkids: workshop 'Leer zelf het weer voorspellen'

Op zondag 11 september heeft weerman een workshop weervoorspellen gegeven. Roland Van der Zwaag is van het Noorderweer en doet op de radio (omroep Assen) dagelijks de weerberichten. Met een groepje van ongeveer 12 kinderen zaten we op de rode trap van De Wolkenfabriek (de oude suikerfabriek). Hier konden we naar alle

kanten ver om ons heen kijken naar de wolkenluchten.

In het begin vertelde Roland waarom hij graag weerman wilde worden. Hij heeft als jongetje een bijzondere storm meegemaakt.

Daarna kregen we uitleg over hoge en lage wolken, luchtdruk, wind en weerkaarten. Dit was wel een beetje ingewikkeld, vooral voor de jongsten... weerman is niet voor niets een speciaal beroep.

Roland liet allerlei foto's zien, omdat je ook het weer kan voorspellen door naar de wolkenluchten en de wind te kijken. Roland voorspelde dat het iets later meer zou gaan waaien. En dat klopte ook!

Aan het eind kregen we een weerkaartje (met de luchtdruk en warmte- en koudefronten) en mochten we in groepjes zelf proberen het weer te voorspellen voor morgen. Met een beetje hulp van een volwassene lukte dat best goed!

Mirjam Aalfs

De Ruskeveense Plas

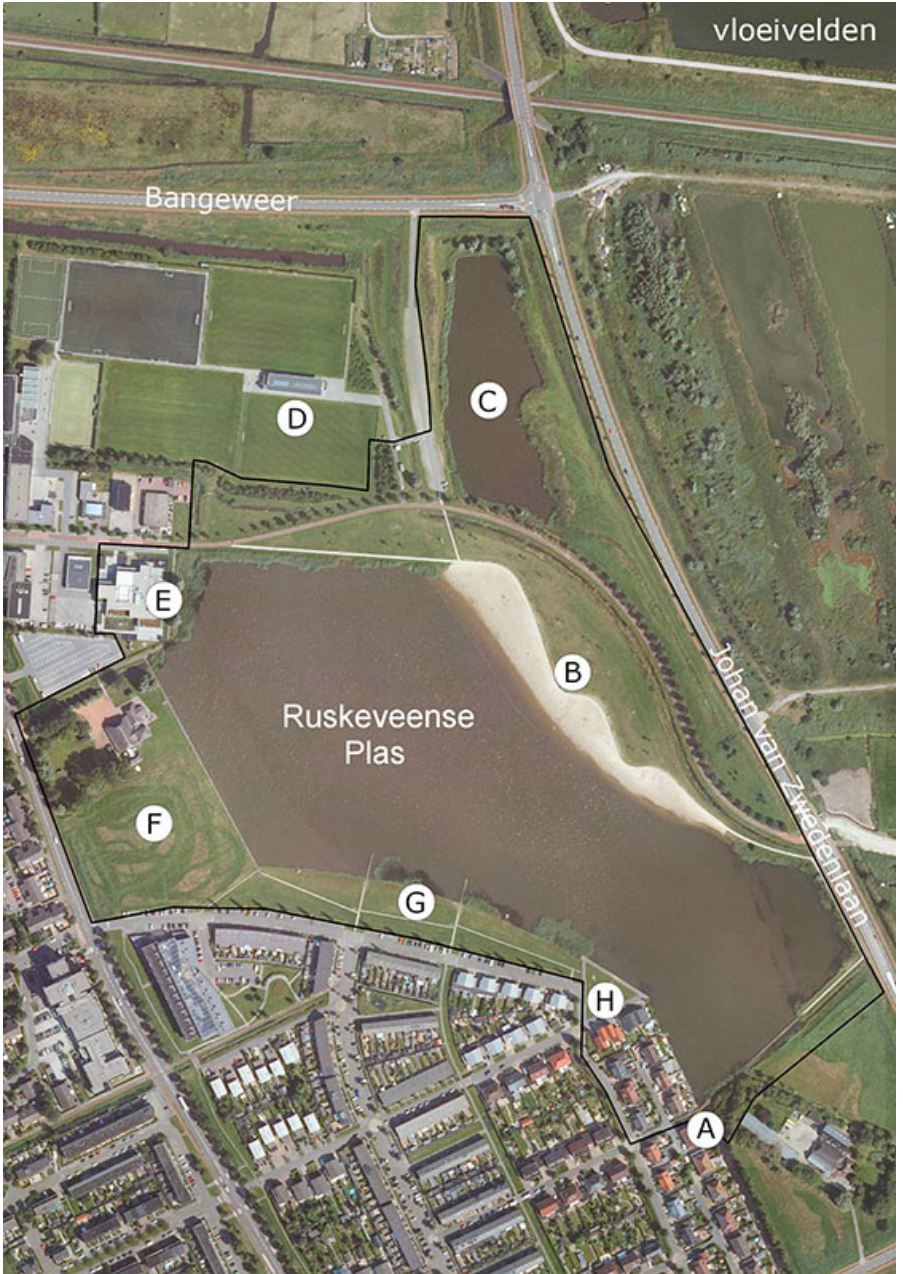
Veel gebieden die natuurgebied worden genoemd zijn creaties van natuur beherende organisaties met leden, marketingafdelingen en directies. In die gebieden kun je fietsen, wandelen, kanoën, OER-doen, spelen en op allerlei andere manieren recreëren. In gebieden die niet als natuurgebied bekend staan, kun je dat ook. Het verschil tussen de twee is dan ook eerder een van kwantiteit dan van kwaliteit. Soms liggen er ook gewoon natuurgebieden midden in de stad, als je maar goed genoeg kijkt. In de gemeente Groningen, aan de rand van Hoogkerk, ligt zo'n gebied: de Ruskeveense Plas.

Gebiedsbeschrijving

De Ruskeveense Plas is een recreatieplas met een voor Groningen ongebruikelijk groot aantal hondvriendelijke zones, een woonwijk, horeca en voetbalvelden. Het gebied wordt, met de Johan van Zwedenlaan als scheidslijn, begrensd door de oude vloeivelden van de Suikerunie (zie plattegrond).

Bij de woonwijk zijn de oevers steil en onnatuurlijk; daarvandaan (A) leidt een loopbruggetje, dat tevens clandestien als fietsbrug wordt gebruikt, naar de Van Zwedenlaan. Langs dit pad ligt een mini-elzenbroekbosje dat door ravottende jeugd wordt gebruikt als speelplek. Daar worden de oevers natuurlijk, of natuurvriendelijk met basaltblokken verstevigd. Hier liggen ook enkele rietkragen met riet en lisdodde.

Vanaf de Van Zwedenlaan is er een toegang naar het recreatiestrand (B). Hier loopt een betonpad tussen kort gehouden gras en het strand. Van oktober tot april mogen honden daar los lopen. Aan het einde van het strand splitst het pad zich: rechtdoor naar een kleine plas (C) zonder paden langs de geheel natuurlijke oevers, met aan de overkant de voetbalvelden (D); linksaf verder langs het water met gras en riet. Bij de school (E) bevindt zich een groot dicht rietveld dat leidt naar een loopbrug die langs een restaurant en een honden-

Recreatiestrand (B)

speelterrein (F) leidt. De brug komt uit op een strak gemaaid gazon (G) met twee steigers en met rietkragen. Hier mogen honden ook los lopen. Aan het einde ervan ligt een speeltuin (H).

Natuur

Ondanks de recreatie en de honden weten veel vogels de plas te vinden. In de zomer bijvoorbeeld vinden brandganzen, grote Canadese ganzen, grauwe ganzen en bergeenden hier 's ochtends een smakelijk hapje gras. Grutto's, kleine plevieren en kievieten badderen aan het strand in de uurtjes voordat de forenzen en de hondenuitlaters langskomen. Deze vogels broeden waarschijnlijk op de voormalige vloeivelden. IJsvogeltjes vissen vanaf de steigers en de bruggetjes en de kleine karekieten beginnen hun liedjes te krassen.

De rietkragen zijn druk bezet: elk heeft wel een territoriale kleine karekiet (14 in totaal) en 1 of 2 nesten van meerkoeten.

Zo zaten er in de lente/zomer van 2016 minstens 11 nesten van meerkoeten, met slechts weinig succes overigens. Een paartje getuigde

De kleine plas (C)

van een aan waanzin grenzend doorzettingsvermogen door maar liefst 4 maal een poging te doen om jongen groot te brengen, telkens zonder succes. Andere broedende vogelparen waren fuut (2), waterhoen (4), krakeend (3). De wilde eenden (4) hadden ook wel eens pulletjes, maar die werden nooit groot. Een vrouw soepeend echter wist te verbazen door op een dag te verschijnen met maar liefst 16 (!!!) kleine pullen, waarvan er nu nog slechts eentje in leven is. Binnen drie dagen waren er al 13 pullen verdwenen.

Er zijn dan ook genoeg vijanden: in het heldere water kun je regelmatig snoeken van meer dan een meter zien zwemmen, en ook bruine ratten vertonen zich wel eens. Een omwonende vertelde dat ze een moedereend met pulletjes zag zwemmen die één voor één opgeslokt werden door een onderwaterdier.

Naast de snoeken zijn er ook forse karpers, brasems (> 60 cm) en kleinere visjes. Veldmuisjes en mollen worden ook wel gezien, levend, of als prooi van kat of torenvalk.

Behalve kleine karekieten broedden er in 2016 ook andere zangvogels: witte kwikstaart (4) blauwborst (1), heggenmus (1), boomkruiper (1), koolmees (4), pimpelmees (2), kneu (2), putter (3) en bosrietzanger (4). Twee mannetjes koekoek probeerden elk deze nestjes te claimen voor hun wijfjes, maar ook grote bonte specht, eksters (2), gaaien (1) en zwarte kraaien (2) hadden het voorzien op de eitjes.

Na het broedseizoen komen kuifeenden en meerkoeten massaal naar de plas om daar te passeren of te overwinteren, evenals storm-, zilver-, en kokmeeuwen, af en toe grote mantelmeeuwen, dodarzen en nonnetjes. Ook arriveren dan de aalscholvers die in groepjes op vissen jagen, terwijl ze er in de zomer alleen overvliegend te zien zijn.

Aan het einde van de winter is de plas een soos voor scholeksters. In de jaren 2014/2015/2016 waren het er respectievelijk 100/99/82. In het broedseizoen proberen enkele paartjes wel eens te broeden op de daken van scholen en de tandartspraktijk.

Druk van mens en huisdier

Al deze natuur is te vinden in een gebied dat intensief wordt gebruikt door fietsers, brommers en auto's, honden en katten, wandelaars, zwemmers en vissers. De naastgelegen Van Zwedenlaan is een belangrijke verkeersader. Dit drukt natuurlijk op de rust voor vogels en zoogdieren, maar aan de andere kant houdt het veel predatoren weg. Ondanks dit alles vervult de plas dus een functie als overwinteringsgebied, doortrekgebied, foerageergebied en broedplaats voor veel verschillende soorten. Daarmee biedt dit gebied een prima mogelijkheid tot natuurbeleving.

Michel Wijnhold

Foto's: Ana Buren

KASTANJEBOOM VOORBIJ

In 2010 stonden ze er nog: twee monumentale witte paardenkastanjes aan het pad langs de speelweide in het Noorderplantsoen. Bij regen boden ze beschutting met hun gebladerte. Kinderen raapten opgetogen de glanzende bruine kastanjes van de bodem. Vogels bouwden er hun nesten.

De teloorgang van de een heb ik gemist toen ik even niet oplette. Op die plek stond zomaar ineens een spichtig zomereikje, overeind gehouden door stutpalen. De ander werd geamputeerd, zodat alleen een stam met stompjes overbleef. Aanvankelijk probeerde de kastanje gewoon opnieuw uit te lopen. Hij kreeg bladeren en bloe-

semde wit alsof er niets aan de hand was, maar uiteindelijk werd het groen steeds roestiger en de kaarsjes doofden uit.

Slechts één merelpaar bleef broeden in een holte in de bast. Voor het dominante nijlganzenpaar van het plantsoen werd de boom de favoriete uitkijkpost om het territorium te verdedigen.

Op een dag ontdekte ik honderden kleine gele bolletjes op de wortels en de stam, zich uitvouwend naar grijze gegroefde klokjes die ik als paddenstoelenliefhebber onmiddellijk als zwerminktzwammetjes herkende. Deze leven van de afbraak van dood hout, dus dat voorpelde niets goeds.

Maar in de jaren die volgden toonde de kastanjestronk zich een waar mycologisch paradijs.

Grijze gaatjeszwammen overwoekerden de schors in grillige patronen. In de winter kwamen de fluweelpootjes tevoorschijn, heerlijk voor een oosters soepje met verse gember. Aan de voet van de boom schoten glimmerinktzwammen en kale inktzwammen uit de grond. En iedere winter weer opnieuw die geurige bundels fluweelpootjes met hun oranje hoedjes.

zwerminktzwam

fluweelpoot

Vorige winter verscheen er ineens een nieuwe culinaire soort: oesterzwammen met prachtige blauwpaarse hoeden. Ik hoopte dat niemand ze als zodanig zou herkennen, maar deze hoop was ijdel. Zodra ze een beetje formaat hadden vielen ze ten prooi aan het mes van de zwammengapper. Waarschijnlijk dezelfde onverlaat die in het voorjaar alle zwavelzwammen van de wilgen in het Noorderplantsoen weg gesnaaid heeft, treurige bleke snijwonden achterlatend.

houtknotszwam

oesterzwam

In augustus verschenen er dikrandtonderzwammen op de bast en houtknotszwammen op de wortels. Dan weet je wel hoe laat het is: zwammen die de rotte stronk langzaam maar zeker afbreken. De grijze gaatjeszwammen hadden hun beste tijd gehad en de schors begon van de stam af te brokkelen zodat de pissebedden een ander heenkomen moesten zoeken. Begin september trof ik een reuzenzwam aan in het gras aan de voet van de kastanje. Een laatste stuip-trekking, want die veroorzaakt witrot, maar voor deze genadestoot heeft hij niet eens meer de tijd gehad.

Op 28 september kwamen er mannen in fel oranje hesjes met zware machines en die hebben de kastanjeboom omgezaagd, verhakseld en de stobbe zodanig weg gefreesd dat je er niets meer van ziet.

Zand erover. De aardig stevig aangestampt en met graszaad ingezaaid.

Nu komen dunne grassprietjes voorzichtig tevoorschijn en draaien honden er hun drol. Al wat rest is een sentimentele herinnering: Hier heeft ooit een prachtige monumentale witte paardenkastanje gestaan.

Ana Buren

Excursies en cursussen

Zaterdag 4 maart: **Excursie in het Mensingebos door de vogelwerkgroep**

Locatie en tijd: Vertrek om 9.00 uur transferium Hoogkerk. Terug om ongeveer 13.00 uur.

Extra info: Op landgoed Mensinge, gelegen tussen Roden en Lieveren, maken we een wandeling op zoek naar vroege bos- en struweelvogels. Ook de open plekken en het beekdal kunnen ons verrassen met verschillende soorten die we mogelijk zien!

Landgoed Mensinge kenmerkt zich door de aanwezigheid van bos in verschillende soorten en leeftijden (b.v. de dikke boom, een eik van meer dan 300 jaar oud), door de aanwezige open plekken met heide en vennetjes, een beekdal met kronkelende beek en graslanden, houtwallen etc. Kortom: een zeer gevarieerd landschap waarin veel te zien kan zijn.

Onderweg drinken we ergens koffie/thee, maar neem vooral ook iets te eten en te drinken mee. Verder is warme kleding een absolute aanrader.

Kosten: Voor het meerijden, te verrekenen met de chauffeur: ca €3,-.

Voor info en opgave: Catherine Brandsma brandcat1@hotmail.com / 06-45606106

Zaterdag 15 april: **Excursie naar het Lauwersmeergebied en Paesens/Moddergat met de vogelwerkgroep**

Locatie en tijd: Vertrek: om 8.00 uur transferium Karding. We zijn daar om ongeveer 14.00 uur weer terug.

Extra informatie: Ook dit voorjaar gaan we weer naar het Nationaal Park Lauwersmeer, het vogelparadijs op vroegere zeebodembodem, waar je nooit uitgekeken raakt. We maken deze keer een combinatie van een bezoek aan Ezumakeeg met de wad-

Foto: Klaas Heeres

denkust bij Paesens/Moddergat, wat een goede locatie is om o.a. verschillende steltlopers van geringe afstand te zien. Waar we het eerst heengaan hangt af van het tij.

Kosten: de kosten voor het meerijden, te verrekenen met de chauffeur: ca €8,-.

Voor info en opgave: hharrywesterhuis@gmail.com / 06 24207387

Zaterdag 22 april: **Excursie: Norgerholt Revisited van de plantenwerkgroep**

Locatie en tijd: Vertrek 10.00 uur vanaf het Overwinningsplein; terug ongeveer om 14.00 uur.

Extra info: Het Norgerholt, een bos van slechts 25 hectare, maar mogelijk een van de oudste loofbossen van Nederland. We waren hier al eens in de herfst met de plantenwerkgroep en vonden ook het Norgerbosmuur. Deze zeer zeldzame ondersoort van de bosmuur komt in Nederland alleen hier voor. Tijdens deze excursie hopen we op bloeiende exemplaren. Maar natuurlijk ook op de andere voorjaarsbloeiers die hier te vinden zijn zoals salomonszegel, lelietje-van-dalen, dalkruid en bosanemoon.

Na afloop is er de mogelijkheid om een kopje koffie te drinken in het restaurant Het Norgerhout.

Kosten: Bij meerijden een bijdrage in de benzinekosten.

Voor info en opgave: ivn groningen.plantenwerkgroep@gmail.com

Graag aangeven of je met de auto komt, of wilt meerijden

Zaterdag 29 april: **Plantenruildag van de Werkgroep Wilde Planten Tuinkring**

Locatie en tijd: bij de familie Hurenkamp, Rijksstraatweg 81, 9752 AC Haren, van 10.30–12.00 uur.

Extra info: Kom zoveel mogelijk met de fiets, want veel plaats voor auto's is er niet. Laden en lossen kan altijd.

Kosten: geen.

Voor info: Ernst Flentge, e.w.flentge@freeler.nl / 050-5349131.

Zaterdag 20 mei: **Excursie naar Dannemeer en Tetjehorn van de vogelwerkgroep**

Locatie en tijd: Vertrek om 8.30 uur vanaf het transferium Kardinge. We zijn om uiterlijk 13.00 uur terug bij Kardinge.

Extra info: Dannemeer is een nieuw natuurgebied in de buurt van Schildwolde. Het is onderdeel van de EHS en verbindt het gebied rond Woudbloem met het

Schildmeer en even verder het Hoeksmeer. Het is een nat (plas/dras) gebied met flinke plassen en eilandjes. Ideaal voor vogels als sterns (zwarte stern en witwangstern), lepelaar, kluut, steltkluut, kleine plevier, groenpoot- en bosruiter, maar ook rietvogels als snor, rietzanger en blauwborst kun je er zien. En vorig jaar waren er zelfs zwarte ibissen!

We gaan met auto's naar de Dannemeerweg en maken vandaar een wandeling langs en door het gebied. En mochten we dan nog niet genoeg gezien hebben, is een bezoek aan het vlakbij gelegen Tetjehorn nog een optie.

Er wordt aanbevolen zelf koffie/thee en een broodje mee te nemen.

Kosten: geen, alleen €5,- carpoolen.

Voor info en opgave: willy.sjaarda@telfort.nl of 050-5419726 / 06-25583942.

Bij opgave graag aangeven of je in bezit bent van een auto en zo nodig wilt rijden.

Zaterdag 20 mei: **Tuinexcursie naar Natuurtuin Munneke**

Locatie en tijd: verzamelen om 9.30 uur op het parkeerterrein P&R, station Haren. Om 9.45 uur vertrek naar Natuurtuin Munneke, Jannes en Martie Munneke, Hoethlaan 42, 9681 CM Midwolda.

Extra info: Tuinbeschrijving: Grote gevarieerde natuurtuin met vijvers, rotstuintuin, heide- en laagveen, diverse vleesetende planten en hun specialiteit: orchideeën. Ze hebben 12 soorten, die ze zelf uit zaad opkweken.

Kosten: Reiskosten €3,- p.p., afrekenen met de chauffeur.

Voor info en opgave: Ernst Flentge, e.w.flentge@freeler.nl / 050-5349131.

Zaterdag 27 mei: **Excursie Drentse Aa van de plantenwerkgroep**

Locatie en tijd: Vertrek 10.00 uur vanaf het Overwinningsplein; terug ongeveer 14.00 uur.

Extra info: We gaan een wandeling maken langs het beekdal van de Drentse Aa. Een prachtig gebied, met een rijkdom aan plantensoorten. De foto's van vorig jaar zeggen genoeg.

zwartblauwe rapunzel (foto: Annemarie Stek) weidebeekjuffer (foto: Mark Scheper)

Kosten: Bij meerijden een bijdrage in de benzinekosten.

Voor info en opgave: ivngroningen.plantenwerkgroep@gmail.com
Graag vermelden of je met de auto komt of wilt meerijden.

Zaterdag 3 juni: **Tuinexcursie de Cruydt Hoeck**

Locatie en tijd: Verzamelen om 9.30 uur op het parkeerterrein P&R station Haren. Om 9.45 uur vertrekken we naar de Cruydt Hoeck (kwekerij van zaden) van Jasper Helmantel en Jozanneke Bijkerk, Abbendijk 6, 8422 DL Nijeberkoop.

Extra info: Ze hebben dan open dag, zodat er daar geen extra kosten zijn. Mogelijk brengen we erna nog een bezoek aan een wilde plantentuin. Verrassing. Lunch zelf meenemen.

Kosten: Reiskosten €6,50 p.p. afrekenen met de chauffeur.

Voor info en opgave: Ernst Flentge, e.w.flentge@freeler.nl / 050-5349131.

Zaterdag 24 juni: **Orchideeën-excursie Lauwersmeer van de plantenwerk-groep**

Locatie en tijd: Vertrek 10.00 uur vanaf parkeerplaats Karding; terug ongeveer 15.00 uur.

Extra info: Tijdens deze excursie zullen we ons laten leiden door het Orchideeënpad van Staatsbosbeheer. Dit pad komt langs verschillende orchideeënveldjes. Het Lauwersmeer staat bekend om zijn verschillende orchideeënsoorten, maar ook planten als rond wintergroen, parnassia en moeraskartelblad zijn op deze voormalige zeebodem te vinden.

Neem een verrekijker mee, want wie weet vliegt de zeearend ineens over ons hoofd.

Na afloop een kop koffie op het terras van het Booze Wijf.

Kosten: Bij meerijden een bijdrage in de benzinekosten.

Voor info en opgave: ivngroningen.plantenwerkgroep@gmail.com

Graag aangeven of je met de auto komt of wilt meerijden

Woensdag 28 juni: **bezoek aan de heemtuin in de Mauritsstraat**

Locatie en tijd: Mauritsstraat (tegenover nr. 10) in Groningen. Om 19.30 uur verzamelen we bij de entree.

Kosten: geen.

Voor info: Ernst Flentge, e.w.flentge@freeler.nl / 050-5349131.

Activiteiten Natuurkids

Zaadbommetjes & weidevogels

Steeds meer natuur verdwijnt en maakt plaats voor een stadse omgeving. Om de natuur in de stad een beetje te helpen organiseren we een speciale activiteit: het maken van zaadbommetjes! Deze bommetjes van klei bevatten zaden die uitgroeien tot bloemen waar bijen en vlinders voedsel vandaan kunnen halen. Gooi ze op plekken die wel wat vrolijkheid kunnen gebruiken en tover je tuin of braakliggende terreinen om in een waar bloemenparadijs.

Ook zijn we van plan in het voorjaar weer een **weidevogelexcursie** te organiseren. We gaan op zoek naar kieviten, eenden en natuurlijk de grutto.

Locatie en tijd: Van beide activiteiten is dit nog niet bekend. Houdt de website en Facebook in de gaten!

Vogelcursus voor beginners – voorjaar 2017

Foto: Klaas Heeres

De vogelwerkgroep van het IVN Groningen-Haren organiseert in het voorjaar van 2017 weer een vogelcursus voor beginners.

In de cursus zal het niet alleen gaan over het herkennen van vogels. Het zal ook gaan over vogelgedrag en de relatie tussen vogels en hun omgeving.

Locatie en tijd: De cursus bestaat uit vijf theorieavonden en vijf excursies. De theorieavonden zijn op de

donderdagavond van 19.30 tot 22.00 uur in het AOC Terra, Hereweg 99 te Groningen. De eerste vier excursies zijn op zaterdagochtend volgend op de cursusavond. De vijfde is op zondagochtend heel vroeg (even voor zonsopgang). De excursies zijn te voet, een enkele maal op de fiets of met de auto. Theorieavonden zijn op donderdag 30 maart, 6 april, 20 april, 11 mei en 18 mei. Excursies zijn op zaterdag 1 april, 8 april, 22 april, 13 mei en op zondagochtend 21 mei.

Kosten: Het cursusgeld bedraagt €55,- voor niet-leden en €45,- voor IVN-leden. Dit bedrag is inclusief cursusmap en koffie/thee op de lesavonden. Niet inbegrepen zijn de vervoerskosten bij de excursies. Dit kunnen kosten eigen vervoer zijn of meerijskosten.

Voor info en opgave: Inschrijven bij Willy Sjaarda, willy.sjaarda@telfort.nl; inlichtingen: 050-5419726.

De inschrijving is geopend vanaf maandag 13 februari vanaf 19.00 uur. Wanneer er zich meer mensen opgeven dan er plaatsen zijn, geldt de volgorde van aanmelding. Iedereen die zich opgeeft, krijgt zo snel mogelijk bericht of hij/zij geplaatst is.

Mochten zich wijzigingen voordoen, dan wordt dit bekend gemaakt op de website van het IVN Groningen-Haren, <http://ivn.nl/afdeling/groningen-haren>. Houdt de website dus goed in de gaten.

ADRESSEN EN INFORMATIE

IVN-Afdeling Groningen/Haren

Postbus 1573
9701 BN Groningen
ivn.nl/afdeling/groningen-haren
e-mail: ivngroningenharen@gmail.com

Bestuur

Voorzitter: Lammert Tiesinga
la.tiesinga@gmail.com Tel: 050-3133682
Secretaris: Toeska Smit
ivngroningenharen@gmail.com
Penningmeester: Carlo Ensing
c.f.ensing@gmail.com Tel.: 06-47871101
Leden: Els van de Boomgaard, Ernst Flentge, Pieta Walma, Ellen Vissia.

Ledenadministratie

Postbus 1573, 9701 BN Groningen.
E-mail: c.f.ensing@gmail.com
IBAN NL12INGB0003742937 t.n.v. IVN afd. Groningen/Haren

Contributie/administratie

Leden zijn actief betrokken bij het IVN. Zij betalen per jaar minimaal €20,50, waarvan de afdeling een gedeelte afdraagt aan het landelijk bureau. Donateurs steunen het IVN en betalen per jaar minimaal €13,50, dat geheel ten goede komt aan de afdeling. Leden en donateurs ontvangen de "Groeningen" en leden ontvangen tevens het landelijk tijdschrift "Mens en Natuur". Leden, die "Mens en Natuur" niet thuis gezonden krijgen, worden verzocht om contact op te nemen met de afdelingspenningmeester.

Opgave, verhuizingen, overschrijvingen naar andere afdelingen en opzeggingen (dit laatste alleen voor 1 januari) graag doorgeven aan de ledenadministratie van onze afdeling. Betalingen geschieden per toegezonden acceptgiro of via internetbankieren.

WERKGROEPEN EN COÖRDINATOREN

Vogelwerkgroep

Willy Sjaarda, tel.: 050-5419726 willy.sjaarda@telfort.nl

Plantenwerkgroep

Ellen Vissia, tel.: 050-5770233 e_vissia@hotmail.com

Werkgroep Wilde Planten Tuinkring

Ernst Flentge, tel.: 050-5349131 e.w.flentge@freeler.nl

Werkgroep stadsecologie

Lammert Tiesinga, tel.: 050-3133682 la.tiesinga@gmail.com

Werkgroep Natuurkids

Pieta Walma, tel.: 06-15068091 pwalma@hetnet.nl

Boekenverkoop

Saskia van der Burg, tel.: 050-5799631 SteunfondsNME@hotmail.com

Werkgroep PR & Communicatie

Vacature

Kopij voor de Groeningen vóór 10 juni 2017 sturen naar:
ivngroeningen@gmail.com of postbus 1573, 9701 BN Groningen

Redactie: Ana Buren
Vormgeving: Bert Holtkamp
Druk: Multa bedrijven Assen

IVN Consulentschap Groningen
Postbus 1020, 9701 BA Groningen.
Tel: 050-3135933; e-mail: consulentschap.groningen@ivn.nl
Vrijwilligersconsulent: Marit Stokkentreeff

IVN-Landelijk
Postbus 20123, 1000 HC Amsterdam.
Tel: 020-6228115
Website: www.ivn.nl

IVN afdeling Groningen/Haren
Postbus 1573
9701 BN Groningen
Drukwerk

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

